

РЕЦЕНЗИЯ

за дисертационния труд на Корделия Олаумни Макауей
“An Ethical Overview of Genetic Engineering and Human Experimentation” /„Етическа
перспектива на генното инженерство и експериментирането с хора“/
за придобиване на образователната и научна степен „доктор“ в професионално
направление 2.3. Философия (Философия с преподаване на английски език)

от доц. д-р Валентина Георгиева Кънева, Катедра по логика, етика и естетика,
Философски факултет на СУ „Св. Климент Охридски“

Корделия Олаумни Макауей е придобила бакалавърска степен по философия от Държавния университет на Лагос, Нигерия през 1997 г. и магистърска степен по философия от Университета на Лагос, Нигерия през 2001 г. Зачислена е в докторантската програма по философия с преподаване на английски език към Философски факултет на Софийския университет със заповед № РД 20-1456/17.11.2009 г. Отчислена е с право на защита със заповед № РД 20-1595/16.12.2013 г. Корделия Олаумни работи върху дисертационния си труд като задочен докторант с научен ръководител проф. д-р Недялка Видева. В автобиографията си дисертантката е посочила 5 публикации на английски език по различни теми, както и 3 статии, близки до темата на дисертацията, които предстои да бъдат публикувани. В описанието на дейността в Държавния университет на Лагос от последните години Корделия Олаумни е изредила административни задължения, над 10 курса, водени в бакалавърска степен, и работата си като наставник с 33 студенти също в бакалавърска степен.

Представеният за защита дисертационен труд се състои от въведение, шест глави и заключение и е в обем от 135 страници /без цитираните източници/. Литературата, използвана при подготовката на дисертационния труд включва около 90 изследвания /книги и статии/ на английски език.

Етическите въпроси, съпровождащи развитието на генетиката и генното инженерство, които са тема на дисертацията на Корделия Олаумни, са сред най-интензивно обсъжданите въпроси в биоетическите дискусии днес. Това е така и заради

огромния напредък в генетиката и молекулярната биология от последните десетилетия, все по-труден за осмисляне в разнородните му аспекти и проекции, и заради откритите се възможности за промяна в живите организми и непредвидимите дългосрочни следствия от предприетите промени, заради надеждите за лечение на нелечими заболявания, но и заради вълнуващи въображението визии за отиваща отвъд терапията намеса в генетичната конституция на човека или за клонирането на човешки същества. За интензивността на дискусиите в не по-малка степен допринасят и яростните спорове между участници в дискусиите, чиито позиции отразяват сблъсък на непримирими ценности.

В дисертацията си Корделия Олаумни насочва вниманието към напредъка в знанието за гените и разработените въз основа на това знание технологии най-вече по отношение на човешките същества и преди всичко с оглед на медицинската /диагностична и терапевтична/ употреба на знанието и технологиите. Така във фокуса на изследването са преди всичко възможностите за гenna терапия при човека и изпитването на ваксини и други продукти върху човешки същества, а не генетично модифицираните растения и животни: „...настоящата дисертация е опит за критическа оценка на моралните проблеми, произтичащи от генното инженерство и експериментите с хора в дисциплинарния контекст на биоетиката.“ (р. 12). Тези проблеми според дисертантката не са проблеми само на засегнатите индивиди, те имат важни социални измерения и кумулативни ефекти и изискват анализ на конкретни социални политики и институционалния им контекст.

Опитът за широко осмисляне на проблемите е явен във формулираните в началото на дисертацията тези, първата от които обвързва технологичното развитие с определен вид идеология, основана на капитализма, ползата и свободния пазар, втората обаче се опитва да надмogne ограничението на този поглед и допуска възможни употреби на технологиите, които биха могли да бъдат етически оправдани и да доведат до блага за човечеството. (р. 18) Целта на изследването, както посочва въведението, е етическата оценка на генното инженерство, проучването на природата, обсега и полезността на генното инженерство за настоящите и бъдещите поколения, както и на възможността проектът за гenna инженерство да се превърне в „морално значим ангажимент“.

Първата глава на дисертационния труд е посветена на развитието на генното инженерство и проследява основните открития, които обуславят напредъка на генетиката и генното инженерство. В самото начало на анализа е открoена връзката на

генетиката с определени идеологически възгледи, тя е разгледана като „социално конструирана“ и ангажирана със социални цели изследователска програма. Дисертантката разглежда като пример аргументите в защита на генетично модифицираните организми и генетично модифицираните храни, според които те представляват „революция в аграрната култура“, подобряват качеството на храните и са решение на проблемите с недостига на храни в световен мащаб. Очертани са рискове по отношение на здравето и сигурността, както и ефекти от агресивното навлизане на новите продукти. Анализът е силно критичен по отношение на едно глобално развитие, в което са налице научни, икономически и политически интереси, над които според дисертантката обществото трудно би могло да има влияние.

Втората глава анализира разширяването на знанието за гените, значението му с оглед на разбирането на генетичните заболявания и тяхното диагностициране, както и за развитието на генното инженерство. Дисертантката е съсредоточила анализа си най-вече върху видовете генна терапия и регулацията в тази област на експериментиране с човешки същества, и в по-малка степен върху проблемите около генетичния скрининг и пренаталната диагностика. Тя разглежда болестите, които попадат в списъка на развиваните генни терапии, и моралните въпроси, които възникват при особено рискови интервенции.

В третата глава са обсъдени опасностите, рисковете и неяснотите, свързани с приложението на биотехнологиите, както и наличните в регламентите ограничения. Такива са налице по отношение на генетичното модифициране на зародишни линии, при което промените биха засегнали бъдещите поколения. Приведени са и различни видове аргументи от дебатите за допустимостта на изследванията с ембрионални стволови клетки, като по-специално внимание сред тях е отделено на аргументите за самоопределението и генетичното определение, изложени в книгата на Юрген Хабермас *Бъдещето на човешката природа*.

В четвъртата глава се разгледани въпроси, свързани с клонирането и дискусиите около клонирането. Дисертантката излага основни факти по отношение на клонирането на растения и животни, евентуалните ползи от усъвършенстването на технологиите, и без притенция за изчерпателност - аргументи за и против клонирането на човешки същества. На това място в изложението са допуснати директни заемки от книгата на Rose M. Morgan *The Genetics Revolution. History, Fears, and Future of a Life-Altering Science* Greenwood Press: Westport, Connecticut and London, 2006. Около пет страници от четвърта глава на дисертацията (р. 76-84) повтарят, без перифразиране и без кавички,

абзаци от десетата глава на книгата на Морган “Reproductive Cloning” (p. 160-172). Въпреки че е посочила използвания източник - в самия текст, както и в литературата накрая, дисертантката не е разграничила собствения от чуждия текст.

Петата глава на дисертационния труд поставя въпроси, свързани с финансирането на научните изследвания в областта на генетиката и биотехнологиите, свободата на научното изследване и обществения интерес във връзка с развитието на науката и технологиите. Тук вниманието е насочено към комерсиализирането в сферата на изследванията и развитието на технологиите, което е в ущърб на интересите на пациентите, към извличането на печалба от контрола и патентоването на форми на живот. Последната глава разглежда проблемите около регулирането на генното инженерство и пътя, извървян от Асиломарската конференция, забележителна с опита за постигане на съгласие за ограничаването на приложението на технологията в рамките на самата научна общност, до наличните форми на регулация днес и техните пропуски. Становищата на различни държави по въпросите на генното инженерство са изредени, без да са по-детайлно анализирани.

В заключителната част, която съдържа критичната оценка и изводите от изследването (нанесените промени в текста не са отразени в съдържанието), ориентири за етическа преценка са понятията за човешко достойнство, равенство и справедливост. Очертани са перспективите за етическа преценка, които откриват деонтологическата етика, както и една етика на добродетелта. Твърде краткото изложение, посветено на понятието за достойнство във философията на Кант и при Мил, не изяснява всъщност ролята на понятието в дискусиите върху генното инженерство, както и критическия му потенциал спрямо едно само инструментално отношение към човешките същества. Разработването на аргументите за равенството и справедливостта остава заявено като интерес с оглед на значимостта на проблематиката, но неразвито в дисертацията.

Дисертантката е положила усилия да формулира по-прецизно тезите си, да коригира текста и го подобри с оглед на препоръките, отправени към нея при предварителното обсъждане на дисертационния труд. Тя е направила по-явни основанията за връзката, която очертава в заглавието на дисертационния труд между генно инженерство и експериментиране, привела е примери и е очертала пътя, който трябва да измине едно изследване, и изискванията, които то трябва да удовлетвори, за да получи разрешение да бъде изпитано с човешки същества, проследила е регламенти и възприети ограничения по отношение на развитието на технологията.

Критичните бележки, които имам към текста са свързани най-вече с коректното използване на източници, с прецизността в употребата на основни понятия и необходимостта от по-задълбочено вникване и по-подробно изложение на етическите аргументи, разгърнати в съвременните дискусии.

В анализа си дисертантката има предвид едно по-общо тълкуване на генното инженерство като експеримент, което не е разграничено от разбирането за медицински експеримент. Това води на места до доста общи и проблематични твърдения като например следното: "...that development in genetic engineering still involves processes which are random, trial and error in nature. And in that sense, genetic engineering like human experimentation is imprecise and unscientific". (р. 15). Експериментът е начин за придобиване на познание, а експерименталният метод в медицината е в основата на безспорни нейни постижения. Действително експериментът цели разширяване на познанието за заболяване или състояние, или доказване на ефективността на интервенция или продукт, често без конкретна полза за пациента и при наличието на сериозен риск. Разграничаването му от стандартното лечение, насочено към възстановяването на здравето или подобряването на състоянието на пациента, както и открояването на спецификата на медицинските експерименти, би било особено полезно с оглед разгръщането на темата на дисертационния труд.

Корделия Олаумни е приложила автореферат на дисертационния текст на български език в обем от 59 страници.

Оценявам усилията на дисертантката да навлезе с разбиране и разгледа в широта сложната проблематика, свързана с развитието на генното инженерство в онези негови приложения, които пряко засягат живота и здравето на човешките същества. Оценявам извършената работа по събирането и обработването на разнородни източници, които се отнасят както до самите технологии, така и до обсъжданите днес етически проблеми в областта. Поради допуснатото некоректно включване на чужд текст в изложението обаче като член на научното жури не бих могла да гласувам за присъждането на образователната и научна степен „доктор“ на Корделия Олаумни Макауей въз основа на дисертационния текст в този му вид.

доц. д-р Валентина Кънева

12.01.2017 г.